

ภาวะการสูงอายุของประชากรไทย

*ศาสตราจารย์ ดร.บุญเลิศ เลี้ยวประไพ

ในระหว่างปี พ.ศ.2493 หรือ 50 ปีก่อน สันคริสต์ศตวรรษที่ 20 ประเทศไทยมีประชากรอยู่ประมาณ 20 ล้านคนเศษ อีก 10 ปีต่อมา ใน พ.ศ. 2503 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยเก็บรวบรวมข้อมูลสถิติจำนวนและคุณลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของประชากรด้วยปฏิบัติการทางสถิติที่เรียกว่า "สำมะโนประชากร" เป็นครั้งแรกจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอีกประมาณ 6.382 ล้านคนเป็น 26.392 ล้านคน หรือเพิ่มในอัตราเพิ่มคงที่ต่อปีร้อยละ 2.81 ในวันกลางปี พ.ศ. 2513 จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอีก ประมาณ 8.353 ล้านคน เป็น 35.745 ล้านคน คิดเป็นอัตราเพิ่มคงที่ร้อยละ 3.08 ต่อปี อัตราเพิ่มนี้ แม้จะสูงกว่าอัตราดอกเบี้ยบัญชีเงินฝากประจำประเภท 3 เดือนก่อนหักภาษีที่ธนาคารในประเทศไทยจ่ายให้ผู้ฝากโดยถือได้ว่าเป็นอัตราดอกเบี้ยต่ำที่สุดในประวัติการเงินการธนาคารไทยเพียงเล็กน้อย แต่ในแง่ของการเพิ่มหรือการเปลี่ยนแปลงประชากรแล้ว อาจถือได้ว่าเป็นช่วงเวลาในประเทศไทยมีอัตราเพิ่ม ประชากรสูงที่สุดในประวัติการเปลี่ยนแปลงประชากรของประเทศ เพราะในอัตราเพิ่มคงที่ร้อยละ 3.08 ต่อปี ประชากรจำนวน 20,010 ล้านคนในวันกลางปี พ.ศ. 2493 จะเพิ่มเป็นสองเท่าหรือเท่ากับประมาณ 40.020 ล้าน

ในเวลาเพียง 22 ½ ปี คือ เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2515 หรือต้นปี พ.ศ. 2516 แทนที่จะเป็นจำนวนประมาณ 38.450 ถ้าหากเราจะยึดเวลาของข้อสมมติอัตราเพิ่มคงที่ร้อยละ 3.08 ต่อปี ไปจนถึงวันกลางปี พ.ศ. 2543 หรือประมาณ 6 เดือนเศษ ๆ ที่ผ่านมา ประชากรของประเทศไทยอาจมีจำนวนถึง 91.194 ล้านคน แทนที่จะเป็นจำนวนประมาณ 61.399 ล้านคน นึกภาพไม่ออกจริง ๆ ว่า เมื่อประมาณ 6 เดือนเศษ ๆ ที่ผ่านมา ถ้าหากประเทศไทยมีประชากร 91 ล้านคนเศษ จะสับสนวุ่นวายและพวกเราชาวไทยจะเดือดร้อนแค่ไหน ขนาดมีคน 61 ล้านคนเศษ โดนหางพายุได้ฝุ่น มีร่องความกดอากาศต่ำกำลังแรงพัดผ่านนิดเดียว น้ำยังท่วมถนนหนทางและไร่นาสาโท ทำให้ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรเดือดร้อนเป็นแถว

จากข้อมูลสถิติที่แสดงไว้ในตารางที่ 1 ข้างล่างนี้ จะเห็นได้ว่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา อัตราเพิ่มประชากรได้ลดต่ำลงมาเรื่อย ๆ จากร้อยละ 3.08 ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2503 และ 2513 ลงมาเหลือร้อยละ 2.71, 1.76 และ 1.04 ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2513-2523, พ.ศ. 2523-2533 และ พ.ศ. 2533-2543 ตามลำดับ ถ้าหากข้อสมมติ การเกิดและการตายเป็นไปตามที่คาดหมายไว้

ในการคาดประมาณประชากรระดับกลางขององค์การสหประชาชาติ อัตราเพิ่มประชากรในช่วงทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 21 จะเหลือเพียงร้อยละ 0.80 และลดต่ำลงไปเรื่อยๆ จนกระทั่งอัตราเพิ่มประชากร

เป็นลบ (ร้อยละ-0.13) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือจำนวนประชากรในวันกลางปี พ.ศ. 2593 จะน้อยกว่าจำนวนประชากรในวันกลางปี พ.ศ. 2583 ประมาณ 0.993 ล้านคน

ตารางที่ 1 : จำนวนประชากรวันกลางปี จำแนกตามอัตราเพิ่มระหว่างช่วงคงที่
เฉลี่ยต่อปี : พ.ศ. 2493-2593

พ.ศ.	ข้อสมมติอัตราเพิ่ม		อัตราเพิ่มที่เกิดขึ้นและตามข้อสมมติ	
	ร้อยละ	จำนวน (ล้านคน)1	ร้อยละ	จำนวน (ล้านคน)2
2493		20.01		20.01
	3.08		2.81	
2503		27.101		26.392
	3.08		3.08	
2513		36.706		35.745
	3.08		2.71	
2523		49.714		46.718
	3.08		1.76	
2533		67.332		55.595
	3.08		1.04	
2543		91.194		61.399
			0.8	
2553				66.511
			0.65	
2563				70.975
			0.42	
2573				74.029
			0.15	
2583				75.181
			-0.13	
2593				74.188

¹การประมาณการยุติเพียงปี พ.ศ. 2543 เพราะข้อสมมติอัตราเพิ่มระหว่างช่วงคงที่เฉลี่ยต่อปี ไม่สมจริง เป็นเพียงการแสดงให้เห็นว่าถ้าหากอัตราเพิ่ม เฉลี่ยต่อปีเท่ากับร้อยละ 3.08 ตลอดไป ชั่วระยะ เวลาเพียง 50 ปี ขนาดของประชากรจะโตขึ้นประมาณ 4.6 เท่า

²จำนวนประชากรวันกลางปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2493 ถึง พ.ศ. 2533 คือค่าประมาณ (estimates) ตั้งแต่วันกลางปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นไป คือ ค่าคาดประมาณหรือค่าการฉายภาพ (projections)

ที่มา : United Nations, 1999. World Population Prospects : The 1998 Revision. New York, p. 394.

การที่อัตราเพิ่มประชากรตั้งแต่ พ.ศ. 2503 ลดต่ำลงมาเรื่อย ๆ ถ้าหากจะพิจารณาแนวโน้มอัตราเกิดและอัตราตายดังที่แสดงไว้ในตาราง 2 จะเห็นได้ว่าทั้งอัตราเกิด (ไม่ว่าจะวัดด้วยอัตราเกิดอย่างหยาบหรืออัตราเจริญพันธุ์รวม) และอัตราตาย ถ้าวัดด้วยอัตราตายอย่างหยาบจะลดต่ำลงมา แม้ว่าอัตราตายอย่างหยาบตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2543-2548 จะสูงขึ้น เพราะสัดส่วนประชากรสูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอัตราตายสูงเพิ่มขึ้น แต่ระดับการตายของประชากรก็ยังคงคาดว่าจะลดต่ำลงเรื่อย ๆ เพราะอายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดจะสูงขึ้นจาก 69.4 ปี ในช่วง พ.ศ. 2543-2548 เป็น 76.7 ปี ในช่วง พ.ศ. 2583-2593

การเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบอายุของประชากร องค์ประกอบ (หรือโครงสร้าง) อายุของประชากร หมายถึง จำนวนหรืออัตราส่วนร้อยละของประชากรจำแนกเป็นอายุรายปี หรือเป็นหมวดอายุราย 5 ปี ตามปกติเพื่อความสะดวกต่อความเข้าใจและในการนำข้อมูลไปใช้วิเคราะห์จึงนิยมแบ่งออกเป็นหมวดอายุราย 5 ปี นอกจากนั้นยังมีการแบ่งหมวดอายุในเชิงเศรษฐกิจและสังคม เช่น กลุ่มประชากรวัยเด็ก (อายุ 0-14 ปี) กลุ่มประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 - 59 หรือ 64 ปี) และกลุ่มประชากรวัยสูงอายุ (อายุ 60 หรือ 65 ปีขึ้นไป)

แม้ว่ากระบวนการเปลี่ยนผ่านของประชากร (process of demographic transition) จากตาย และการเกิดในระดับสูงลงสู่ระดับต่ำ จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบอายุของประชากรค่อนข้างมาก แต่การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นอย่างช้า ๆ และใช้เวลานานปีกว่าจะมองเห็นชัดถ้าจะกล่าวไปแล้ว การเปลี่ยนผ่านหลักสองประเภทนี้ ไปสู่ผลกระทบต่อองค์ประกอบอายุ

ประชากรที่แตกต่างกัน 2 ประการ ในช่วงต้น ๆ การลดลงของการตายจากระดับสูงเกี่ยวข้องกับการลดต่ำลงค่อนข้างมากของอัตรารายจากการตายของกลุ่มประชากรอายุน้อย (ปกติได้แก่กลุ่มอายุต่ำกว่า 5 ปี) ดังนั้น ผลกระทบในทันทีของการลดลงของระดับการตายดังกล่าว คือ จำนวนหรือสัดส่วนของประชากรวัยเด็กในกลุ่มประชากรเพิ่มสูงขึ้น แม้ว่าการลดลงของการตายจะมีผลกระทบต่อกลุ่มสูงอายุบ้างเหมือนกัน ผลกระทบต่อโครงสร้างอายุของการมีอายุยืนยาวขึ้นต่อกลุ่มอายุเกิน 40 ปี หรือ 50 จะถูกกลบจากการเพิ่มขึ้นอย่างมากมายของเด็กที่รอดชีพ ดังนั้น ในช่วงแรกของการเปลี่ยนผ่านทางประชากรนำไปสู่องค์ประกอบอายุที่หนุ่มกว่าช่วงก่อนเกิดการเปลี่ยนผ่าน

เมื่อการเกิดลดลง อัตราเพิ่มของจำนวนเด็กจะเริ่มตกลงมา และการเติบโตของจำนวนเด็กจะชะลอลง การชะลอของการเติบโตเกิดขึ้นเพราะคู่สมรส (ที่เป็นบิดามารดา) จะมีบุตรโดยเฉลี่ยน้อยกว่าบรรพบุรุษ (คู่อัตราเจริญพันธุ์รวมในตารางที่ 2) แต่โดยปกติแล้ว จำนวนคู่สมรสเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนคู่สมรสในรุ่นก่อน ๆ มักจะมีจำนวนมากกว่า ดังนั้น แม้จำนวนบุตรเฉลี่ยของประชากรกลุ่มนี้จะต่ำกว่าของรุ่นก่อนก็ยังจะมีบุตรในจำนวนที่มากกว่า ดังนั้น จำนวนประชากรวัยเด็กจึงเพิ่มขึ้นตามกาลเวลาที่ผ่านไป แม้การเพิ่มจำนวนประชากรวัยเด็กจะไม่รวดเร็ว เช่นช่วงก่อนการเกิดเริ่มลดลง ถ้าหากการเกิดยังลดลงต่อไปเรื่อย ๆ การชะลอการเติบโตของกลุ่มประชากรอายุน้อยจะนำไปสู่การลดลงของจำนวนเด็กในที่สุด ดังนั้น การลดลงของการเกิดอย่างต่อเนื่องจะนำไปสู่การลดลงของกลุ่มอายุต่ำ ๆ ในเชิงสัมพัทธ์ และทำให้เกิด "การสูงอายุของประชากร" (population ageing)

ตารางที่ 2 : ระดับการเกิดและการตายของประชากรระหว่างช่วง พ.ศ. 2493-2498
และช่วง พ.ศ. 2583-2893

พ.ศ. ³	การเกิด ¹		การตาย ²	
	อัตราเกิดอย่างหยาบ (ต่อ 1,000 คน)	อัตราเจริญพันธุ์รวม (ต่อ 1 คน)	อัตราตายอย่างหยาบ (ต่อ 1,000 คน)	อายุขัยเฉลี่ย เมื่อแรกเกิด (ปี)
2493-2498	46.6	6.59	19.2	47.0
2503-2508	43.5	6.39	13.4	53.9
2513-2518	35.1	4.99	9.3	59.6
2523-2528	25.1	2.96	7.0	64.9
2533-2538	18.1	1.94	6.1	68.8
2543-2548	15.8	1.74	7.2	69.4
2553-2558	14.2	1.85	7.3	72.8
2563-2568	12.5	1.9	7.7	75.3
2568-2573	12.1	1.9	8.5	75.8
2573-2583	11.6	1.9	10.1	76.2
2583-2593	11.1	1.9	12.4	76.7

¹มาตรวัดการเกิด ได้แก่ "อัตราเกิด อย่างหยาบ (จำนวนเด็กเกิดในระยะเวลาหนึ่งปีต่อประชากร วันกลางปี จำนวน 1,000 คน" และ "อัตราเจริญพันธุ์รวม" (จำนวนเด็กเกิดเฉลี่ยต่อผู้หญิง 1 คน ถ้าหากตลอด ช่วงวัยเจริญพันธุ์ (อายุ 15 - 49 ปี) ผู้หญิงคนนั้นมีประสบการณ์การให้กำเนิดบุตร เช่นเดียวกับอัตราเกิดตามหมวด อายุของกลุ่มประชากรในปีหรือช่วงนั้น ๆ)

²มาตรวัดการตาย ได้แก่ "อัตราตายอย่างหยาบ" (จำนวนคนตายในระยะเวลาหนึ่งปีต่อประชากร วันกลางปี จำนวน 1,000 คน" และ "อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด" คือ จำนวนปีเฉลี่ยที่เด็กเกิดมาจะมีชีวิตอยู่ ถ้าเด็กกลุ่มนั้นมีประสบการณ์การตายตามหมวดอายุ เช่นเดียวกันของกลุ่มประชากรที่มาใช้เป็นฐานในการสร้าง ตารางชีพ" อายุขัยเฉลี่ยเป็นตัวชี้วัดระดับการตาย กล่าวคืออายุขัยเฉลี่ยต่ำ ระดับการตายสูง อายุขัยเฉลี่ยสูง ระดับการตายต่ำ

³มาตรวัดการเกิดและการตายระหว่างช่วง พ.ศ. 2493-2498 ถึง พ.ศ. 2533-2538 คือ ค่าประมาณ และระหว่างช่วง พ.ศ. 2538 - 2543 และ พ.ศ. 2583 - 2593 คือ ค่าการฉายภาพ

ที่มา : เช่นตารางที่ 1

ข้อมูลสถิติในตาราง 2 และ 3 แสดงให้เห็นว่าขณะที่การตายได้ลงจากระดับที่ค่อนข้างสูง กล่าวคือ จากอัตราตายอย่างหยาบประมาณ 19.2 ต่อประชากร 1,000 คน หรืออายุขัยเฉลี่ยประมาณ 47.0 ปี มีผลกระทบต่อทั้งจำนวนและสัดส่วนของประชากรวัยเด็ก เช่น จำนวนประชากรวัยเด็กเพิ่มจาก 8.504 ล้านคนในปี พ.ศ. 2493 เป็น 18.684 ล้านคนในปี พ.ศ. 2523 และสัดส่วนประชากรวัยเด็กเพิ่มจากร้อยละ 42.5 ในปี พ.ศ. 2493 เป็นร้อยละ 46.2 ในปี พ.ศ. 2513 ในขณะที่จำนวนประชากรวัยสูงอายุเพิ่มขึ้นนั้นสัดส่วน

ของประชากรสูงอายุตั้งแต่ พ.ศ. 2493 ถึง พ.ศ. 2513 มิได้เปลี่ยนแปลง การที่อายุมัธยฐานของประชากรลดลง จาก 18.4 ปี ใน พ.ศ. 2493 มาเหลือ 16.8 ปี ใน พ.ศ. 2513 ชี้ให้เห็นว่าในช่วงแรกของการเปลี่ยนผ่านทางประชากรนำไปสู่องค์ประกอบอายุที่หนุ่มกว่าช่วงก่อนเกิดการเปลี่ยนผ่าน

เมื่อระดับการเกิด ไม่ว่าจะวัดด้วยอัตราเกิดอย่างหยาบ หรืออัตราเจริญพันธุ์รวมลดลงดังข้อมูลสถิติที่แสดงในตาราง 2 อัตราเพิ่มของจำนวนเด็กจะเริ่มตก และจำนวนเด็กที่เพิ่มขึ้นจะชะลอตัว ข้อมูลสถิติในตาราง

3 แสดงให้เห็นว่าอัตราเพิ่มเฉลี่ยต่อปีของกลุ่มประชากรวัยเด็ก (อายุ 0-14 ปี) ลดจากร้อยละ 3.33 ต่อปี ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2493-2503 มาเหลือร้อยละ 1.24 ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2513-2523 และจำนวนเพิ่มในช่วงเวลาเดียวกันก็ลดต่ำลง และจำนวนประชากรวัยเด็กและเริ่มลดลงตั้งแต่ พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา

กระบวนการสูงอายุของประชากรที่เกิดขึ้น เพราะการลดลงของระดับการเกิดจะได้รับแรงหนุนจากการที่การตายลดต่ำลงไปอีก ถ้าจะกล่าวไปแล้ว เมื่ออายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดของประชากรสูงกว่า 68 ปีขึ้นไป เช่น อายุขัยเฉลี่ยของประชากรไทยระหว่าง พ.ศ. 2533-2538 การตายของเด็กจะมีผลกระทบต่อการสร้างอายุน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับ การตายของกลุ่มสูงอายุ และยังระดับการตายลดต่ำลงไปอีก ยังมีผลทำให้จำนวนกลุ่มผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นมากกว่า การเพิ่มของกลุ่มประชากรวัยเด็ก ฉะนั้น นับตั้งแต่ พ.ศ. 2543 เป็นต้นไป ประชากรไทยที่มีระดับการเกิดต่ำ (อัตราเกิดอย่างหยาบ 15.8 ต่อพัน และอัตราเจริญพันธุ์รวม 1.74 ต่อสตรีวัยเจริญพันธุ์ 1 คน) และระดับการตายลด

ต่ำลงเรื่อย ๆ (อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด 69.4 ปี) ตามข้อสมมติของการเกิดและการตาย จึงมีแนวโน้มจะ "มีการสูงอายุ" อย่างรวดเร็ว ข้อมูลสถิติในตาราง 3 แสดงให้เห็นว่าอัตราส่วนร้อยละของประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป อาจเพิ่มจากร้อยละ 8.7 ในปี พ.ศ. 2543 เป็นร้อยละ 29.6 ใน พ.ศ. 2493 หรืออีกประมาณ 50 ปีข้างหน้า ในจำนวนประชากรจำนวน 100 คน จะเป็นผู้สูงอายุประมาณ 30 ในขณะที่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2543) ในจำนวนประชากร 100 คน จะเป็นผู้สูงอายุประมาณ 9 คน ถ้าจะมองด้านอายุมัธยฐานของประชากร จะเปลี่ยนจาก 28.0 ปี ใน พ.ศ. 2543 เป็น 42.9 ปีใน พ.ศ. 2593 อายุมัธยฐานของประชากรในระดับ 42.9 ปีนั้น ในปัจจุบันไม่มีกลุ่มประชากรของประเทศใดในโลกมีอายุมัธยฐานสูงเท่านี้ ใน พ.ศ. 2593 นอกจากอายุมัธยฐานของประชากรทวีปยุโรป และเอเชียตะวันออก (จีน ญี่ปุ่น เกาหลี และมองโกเลีย) แล้ว อายุมัธยฐานของประชากรไทยจะสูงกว่าทั้งนั้น

ตารางที่ 3 : องค์ประกอบอายุและอายุมัธยฐานของประชากร พ.ศ. 2493-2593

พ.ศ. ¹	จำนวนประชากร (1,000 คน)			ร้อยละ			อายุ มัธยฐาน (ปี) ²
	0-14 ปี	15-59 ปี	60 ปีขึ้นไป	0-14 ปี	15-59 ปี	60 ปีขึ้นไป	
2493	8.506	10.55	0.954	42.5	52.7	4.8	18.4
2503	11.796	13.408	1.188	44.7	50.8	4.5	17.9
2513	16.516	17.514	1.715	46.2	49.0	4.8	16.8
2523	18.687	25.508	2.523	40.0	54.6	5.4	19.4
2533	17.790	34.080	3.725	32.0	61.3	6.7	23.3
2543	15.534	40.523	5.342	25.3	66.0	8.7	28.0
2553	14.366	44.961	7.183	21.6	67.6	10.8	32.5
2563	14.053	46.134	10.788	19.8	65.0	15.2	36.5
2573	13.399	44.788	15.842	18.1	60.5	21.4	40.2
2583	12.931	42.101	20.148	17.2	56.0	26.8	42.0
2593	12.431	39.776	21.981	16.8	53.6	29.6	42.9

¹ตั้งแต่วันกลางปี พ.ศ. 2493 ถึง พ.ศ. 2533 คือค่าประมาณ และตั้งแต่วันกลางปี พ.ศ. 2543 คือค่าคาดประมาณ หรือค่าการฉายภาพ

²อายุมีฐาน คือ อายุที่ร้อยละ 50 ของกลุ่มประชากรมีอายุต่ำกว่า และหนุ่มกว่า เป็นตัวชี้วัดองค์ประกอบ อายุที่มีประโยชน์ตัวหนึ่ง

ที่มา : เช่นตารางที่ 1

ผลเป็นนัยของการสูงอายุ

ผลเป็นนัยทางเศรษฐกิจและสังคมของการ เปลี่ยนเข้าสู่การสูงอายุของประชากรไทยจะพิจารณา จากการเปลี่ยนแปลง ในอัตราพึ่งพิงที่เกิดและคาดว่าจะเกิดขึ้น

ปรากฏการณ์ที่มองเห็นได้จากกระบวนการ เปลี่ยนผ่านจากการตายและการเกิดระดับสูงลงสู่ระดับต่ำ ซึ่งเป็นช่วงที่สัดส่วนประชากรวัยเด็กลดลง ในขณะที่ สัดส่วนประชากรวัยทำงานสูงขึ้น โดยที่สัดส่วนประชากร วัยสูงอายุเพิ่มสูงขึ้นไม่มากนัก เช่น ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2493 และ 2543 หรือ พ.ศ. 2493 และ 2553 (ดูตาราง 3) การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนของประชากร ในกลุ่มอายุต่าง ๆ เป็นผลให้อัตราพึ่งพิงรวมลดจาก 89.7 มาเป็น 51.5 หรือ 47.9 ในขณะที่อัตรา พึ่งพิงเด็กลดจาก 80.6 เป็น 38.3 หรือ 32.0 และอัตราพึ่งพิงผู้สูงอายุสูงขึ้นจาก 9.1 เป็น 10.9 หรือ

13.2 (ดูตาราง 4) ถือเป็นช่วง “หน้าต่างแห่ง โอกาสเปิด” กล่าวคือ เป็นช่วงเวลาที่อัตราพึ่งพิงรวม และอัตราพึ่งพิงเด็กลดต่ำลง สามารถใช้โอกาสนี้ ทำการปรับสถาบัน ทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อเตรียม ตัวสนองความต้องการของกลุ่มประชากรผู้สูงอายุ ให้ดีกว่าเดิม ในกรณีของประเทศไทย แม้ช่วงเวลาของ โอกาสดังกล่าวจะผ่านพ้นมาเป็นเวลา 20 ปีแล้ว ก็ยังพอจะมีเวลาเหลืออยู่อีกประมาณสิบปีที่จะวางแผน รับมือกับกระบวนการสูงอายุของประชากรไทยได้ กล่าวคือ ใน พ.ศ. 2553 ในขณะที่อัตราพึ่งพิงรวม และอัตราพึ่งพิงเด็กอยู่ในระดับต่ำสุดและเกือบต่ำสุด อัตราพึ่งพิงผู้สูงอายุยังอยู่ในระดับ 16.0 แต่ หลังจากนั้นอัตราพึ่งพิงผู้สูงอายุจะสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะสัดส่วนของประชากรวัยเด็กและวัยทำงานจะลดต่ำลง เรื่อยๆ ในขณะที่สัดส่วนประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นอย่าง รวดเร็ว

ตารางที่ 4 : อัตราพึ่งพิงแต่ละประเภท : พ.ศ. 2493 - 2593

พ.ศ. ¹	อัตราพึ่งพิงรวม ²	อัตราพึ่งพิงเด็ก ³	อัตราพึ่งพิงผู้สูงอายุ ⁴
2493	89.7	80.6	9.1
2503	96.8	88.0	8.9
2513	104.1	94.3	9.8
2523	83.2	73.2	9.9
2533	63.1	52.2	10.9
2543	51.5	38.3	13.2
2553	47.9	32.0	16.0
2563	53.8	30.5	23.4
2573	65.3	29.5	35.4
2583	78.6	30.7	47.9
2593	86.6	31.3	55.2

¹ตั้งแต่วันกลางปี 2493-2533 คือ ค่าประมาณ และตั้งแต่วันกลางปี 2543 คือค่าคาดประมาณหรือค่าการฉายภาพ

²จำนวนเด็ก (อายุ 0-14) และจำนวนผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ต่อจำนวนประชากรวัยทำงาน (อายุ 15 - 59 ปี) จำนวน 100 คน

³จำนวนเด็กต่อจำนวนประชากรวัยทำงาน 100 คน

⁴จำนวนผู้สูงอายุต่อจำนวนประชากรวัยทำงาน 100 คน

ที่มา : United Nations, 1999. Sex and Age Distribution of the World Population : The 1998 Revision. New York, pp. 784-785

อีกด้านหนึ่งของการพึ่งพิงที่ควรได้รับความสนใจคือ "ความไม่สมดุลระหว่างประชากรชายหญิง" ในกลุ่มประชากรสูงอายุ กล่าวคือ ในกลุ่มประชากรวัยเด็ก (0-14 ปี) ประชากรชายมักมีจำนวนมากกว่าประชากรหญิง ขณะที่กลุ่มประชากรวัยทำงาน จำนวนเท่าๆ กัน สำหรับกลุ่มประชากรสูงอายุ จำนวนประชากรหญิงจะมากกว่าชายอย่างเห็นได้ชัด ยิ่งสูงอายุขึ้นไป ความไม่สมดุลยิ่งมีมากขึ้น (ดูตาราง 5) ทั้งนี้ก็เพราะผู้หญิงมีความน่าจะเป็นของการรอดชีพสูงกว่า ดังนั้น

ช่องว่างระหว่างจำนวนผู้หญิงและผู้ชายจึงกว้างขึ้นเมื่อประชากรมีอายุสูงขึ้นไป ยิ่งไปกว่านั้น ด้วยเหตุที่ผู้หญิงในแทบทุกสังคม รวมทั้งสังคมไทยมักจะได้รับการประโยชน์ทาง เศรษฐกิจและสังคมน้อยกว่าชาย การสร้างนโยบายที่นำเอาประเด็นของเพศภาวะเพื่อปรับปรุงสถานะทางเศรษฐกิจสังคมของสตรีสูงอายุ เข้ามาร่วมพิจารณาจึง เป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นสำหรับประเทศไทย

ตารางที่ 5 : อัตราส่วนเพศ (ชายต่อหญิง 100 คน) จำแนกตามกลุ่มอายุ : พ.ศ. 2493-2593

พ.ศ.	หมวดอายุ (ปี)						
	0-14	15-59	60-69	70-79	80-89	90-99	100 ขึ้นไป
2493	102.7	101.6	91.2	80.9	70.31	-	-
2503	102.7	100.6	90.8	81.4	70.22	-	-
2543	103.6	100.8	87.6	77.3	61.4	42.4	0
2553	103.5	100.3	87.8	74.1	61.1	41.6	0
2563	103.5	101.2	86.9	77.0	59.9	48.0	0
2573	103.5	101.1	91.0	76.7	62.5	47.5	33.3
2583	103.6	101.4	88.6	80.3	62.0	49.8	50.0
2593	103.8	101.6	93.4	81.4	65.5	51.4	60.0

¹อัตราส่วนเพศของ พ.ศ. 2493 และ 2503 คำนวณจากค่าประมาณ และของตั้งแต่ พ.ศ. 2543 คำนวณจากค่าคาดประมาณ หรือค่าการฉายภาพ

²หมวดอายุ 80 ปีขึ้นไป

ที่มา : เช่นตารางที่ 4

ประชากรกลุ่มสูงอายุที่สุด

ตามพลวัตการสูงอายุของประชากรเมื่อกระบวนการเคลื่อนไหวเข้าที่เข้าทางแล้วกลุ่มประชากรยิ่งสูงอายุยิ่งเติบโตเร็ว ในเวลา 100 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2493 และ 2593 ขณะที่ประชากรกลุ่มอายุ 60-69 เพิ่มขึ้น 15.5 เท่า ประชากรในกลุ่มอายุ 70-79 ปี เพิ่มขึ้น 28.2 เท่า และจำนวนกลุ่มประชากรสูงอายุที่สุดคือกลุ่มอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นมากที่สุด คือ เพิ่มขึ้นถึง 72.5 เท่า เมื่อปี พ.ศ. 2493 ประเทศไทยมีประชากรอายุ 80

ปีขึ้นไป เพียง 63,200 คน จำนวนประชากรในกลุ่มอายุที่เพิ่มขึ้นเป็น 557,000 คน ใน พ.ศ. 2543 และคาดว่าจำนวนคนในกลุ่มอายุนี้นี้จะมีมากถึง 4.585 ล้านคน ใน พ.ศ. 2593 หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ในบรรดาผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) 100 คน เมื่อ พ.ศ. 2493 จะมีประชากรสูงอายุที่สุด (อายุ 80 ปีขึ้นไป) ประมาณ 7 คน เพิ่มเป็น 10 คน เมื่อ พ.ศ. 2543 และคาดว่าจะเพิ่มเป็น 18 คน เมื่อ พ.ศ. 2593 (ตาราง 6)

ตารางที่ 6 : การแจกแจงอายุของประชากรสูงอายุ พ.ศ. 2493, 2543 และ 2593

หมวดอายุ	2493	2543	2593
จำนวน (1,000 คน) ¹			
60-69	607	3,134	9,393
70-79	284	1,648	8,003
80-89	632	510	3,993
90-99		47	583
100 ปีขึ้นไป		0	9
รวม	954	5,339	21,981
ร้อยละ ¹			
60-69	63.6	58.7	42.7
70-79	29.8	30.9	36.4
80-89	6.62	9.6	18.2
90-99		0.9	2.6
100 ปีขึ้นไป		0	0
รวม	100	100	100

¹จำนวนและร้อยละของ พ.ศ. 2493 คำนวณจากค่าประมาณของ พ.ศ. 2543 และ 2593 คำนวณจากค่าคาดประมาณหรือค่าการฉายภาพ

²หมวดอายุ 80 ปีขึ้นไป

ที่มา : เช่นตารางที่ 4

สรุปและอภิปราย

การที่ประชากรไทยเปลี่ยนจาก "ประชากรกลุ่มหนุ่ม" มาเป็น "ประชากรกลุ่มสูงอายุ" ในเวลาเพียง 3 ทศวรรษก็เพราะการลดอย่างรวดเร็วของทั้งระดับการเกิดและการตายของประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่อัตราเจริญพันธุ์รวมต่อ 1 คน ลดจาก 6.39 ในช่วง พ.ศ. 2503 - 2508 มาเป็น 1.94 ซึ่งเป็นการเจริญพันธุ์ในระดับที่ต่ำกว่าระดับทดแทนตนเล็กน้อย ในช่วง พ.ศ. 2533 - 2538 นั้นเป็นประสบการณ์ของเพียง 4 ประเทศในโลก คือ จีน ไทย สาธารณรัฐเกาหลี และ สิงคโปร์ และอีกประมาณ 10 ปี คือปี พ.ศ. 2553 ประชากรไทยก็มีสิทธิเข้าเป็นสมาชิก "สโมสรนานาชาติของกลุ่มประเทศที่มีประชากรผู้ด้อยวัยวุฒิ" ถ้าใช้อายุมัธยฐาน 30 ปีขึ้นไปเป็นเกณฑ์ ในปัจจุบันสมาชิก

ของสโมสรนี้ ได้แก่ ประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหมดและประเทศในเอเชียตะวันออก (เกาหลี จีน ญี่ปุ่น และมองโกเลีย) แม้การเป็นประชากรกลุ่มสูงอายุของประชากรไทยจะเป็นสิ่งที่ไม่น่าพิศมัยนัก แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัว トラบใดที่เราทราบล่วงหน้าได้ค่อนข้างจะแม่นยำว่า ในอีก 10, 20, 30, 40 หรือ 50 ปีข้างหน้าประชากรในกลุ่มอายุต่าง ๆ จะมีจำนวนประมาณเท่าใด สิ่งที่เราทราบต่อไปคือสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สุขภาพ และความต้องการปัจจัยเหล่านี้ของผู้สูงอายุในระดับประเทศ ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล ชุมชน และครอบครัว เพื่อประโยชน์สำหรับการวางแผน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลโดยมิให้เป็นภาระแก่กลุ่มประชากรวัยทำงาน และมีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิและคุณภาพชีวิตของสตรี และเด็ก ♦♦

บรรณานุกรม

- United Nations. 1999. World Population Prospects : The 1998 Revision. Volume I. New York
- _____. 1999. Sex and Age Distribution of the World Population : The 1998 Revision. Volume II. New York
- _____. 2000. Analytical Report of the World Population : The 1998 Revision Volume III. New York